

**MAMLAKATIMIZDA SOLIQ YUKINI OPTIMALLASHTIRISHNING
XORIJ TAJRIBASI VA UNI QO‘LLASH IMKONIYATLARI**

Yuldasheva Umida Asanaliyevna

Toshkent moliya instituti

“Xalqaro moliya-kredit” kafedrasida dotsenti

**Зарубежный опыт оптимизации налогового бремени в нашей
стране и возможности его применения**

Умида Асаналиевна Юлдашева

Ташкентский финансовый институт.

доцент кафедры "Международные финансы-кредит"

**Foreign experience in optimizing the tax burden in our country and the
possibility of its application**

Yuldasheva Umida Asanaliyevna

PhD., Associate Professor of the Department

"International Finance and Credit" of the

Tashkent Financial Institute.

Annotsiya: Soliq yukini izchillik bilan kamaytirish, soliq solish tizimini soddalashtirish va soliq ma'muriyatchiligini takomillashtirish iqtisodiyotni jadal rivojlantirish hamda mamlakatning investitsiyaviy jozibadorligini yaxshilashning eng muhim shartlari hisoblanadi. Shu bilan birga, o'rganishlar natijalari mazkur sohada bir maromda iqtisodiy o'sishga, ishbilarmonlik va investitsiyaviy faollikni oshirishga, sog'lom raqobat muhitini shakllantirishga, shuningdek, soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar yig'iluvchanligining zarur darajasini ta'minlashga to'sqinlik qilayotgan bir qator tizimli muammolar mavjud. Xorijiy mamlakatlarda xususan rivojlangan davlatlarda soliq yukini aniqlash hamda mazkur ko'rsatkichni tahlil qilish jarayonida soliq yuki darajasiga ta'sir ko'rsatuvchi omillarni xorijiy mamlakatlar soliq tizimlarining o'ziga xos jihatlari inobatga olgan holda tadqiq etish yo'llari ko'rsatilgan.

Tayanch so'zlar: Soliq yuki, xorijiy mamlakatlar, investitsiyaviy jozibadorlik, tahlil, soliq tushumlari, soliq ma'muriyatchiligi, YaIM.

Аннотация: Последовательное снижение налоговой нагрузки, упрощение системы налогообложения и совершенствование налогового администрирования являются важнейшими условиями ускоренного экономического развития и повышения инвестиционной привлекательности страны. В то же время существует ряд системных проблем, результаты исследований которых препятствуют равномерному экономическому росту в этой сфере, повышению деловой и инвестиционной активности, формированию здоровой конкурентной среды, а также обеспечению необходимого уровня собираемости налогов и других обязательных платежей. В процессе определения налоговой нагрузки в зарубежных странах, в частности в развитых странах, и анализа этого показателя

намечаются пути изучения факторов, влияющих на уровень налоговой нагрузки, с учетом специфики налоговых систем зарубежных стран.

Ключевые слова: Налоговая нагрузка, зарубежные страны, инвестиционная привлекательность, анализ, налоговые поступления, налоговое администрирование, ВВП.

Abstract: Consistent reduction of the tax burden, simplification of the taxation system and improvement of tax administration are the most important conditions for accelerated economic development and improvement of the country's investment attractiveness. At the same time, there are a number of systemic problems whose research results hinder uniform economic growth in this area, increase business and investment activity, formation of a healthy competitive environment, as well as ensuring the necessary level of tax collection and other mandatory payments. In the process of determining the tax burden in foreign countries, in particular in developed countries, and analyzing this indicator, ways are outlined to study the factors affecting the level of the tax burden, taking into account the specifics of the tax systems of foreign countries.

Keywords: Tax burden, foreign countries, investment attractiveness, analysis, tax revenues, tax administration, GDP.

Kirish

So‘nggi yillarda mamlakatimiz soliq ma‘muriyatchiligi tubdan isloh qilinmoqda. O‘zbekiston prezidenti Shavkat Mirziyoyev 28 yanvar kuni «2022–2026 yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida»[1] gi [farmon](#)iga muvofiq soliq yukini YaIMga nisbatan 25%gacha kamaytirish, 120 mlrd dollar hajmidagi investitsiyalarni jalb etish, aholini ko‘chirishning umumiy sxemasini ishlab chiqish, eskirgan uy-joylar o‘rnida rekonstruksiya asosida zamonaviy massivlarni barpo etish va 275 ming oilani ko‘chirish, 2023 yil yakuniga qadar inflyatsiyani 5%gacha kamaytirish va boshqa ko‘plab maqsadlarni nazarda tutadi. Bundan kelib chiqib, aholi va tadbirkorlik sub‘ektlariga soliq yukini kamaytirish bo‘yicha chora-tadbirlar ishlab chiqiladi. Bunda korxonalarining mol-mulk solig‘i stavkasini 2 foizdan 1,5 foizga kamaytirish belgilab berildi.

Ta‘kidlash lozimki, soliq yuki darajasiga ta‘sir ko‘rsatuvchi asosiy omillardan biri bu soliq imtiyozlari hisoblanadi. Jahon soliq solish amaliyotida soliq imtiyozlaridan foydalanish bilan bog‘liq ikki muqobil yo‘nalishlarni kuzatishimiz mumkin. Bunda umumiy va yuqori soliq stavkalarini qo‘llagan holda, ba‘zi sohalarda soliq stavkalarini turkumlash, ko‘p sonli soliq imtiyozlarini va soliqqa tortiladigan daromaddan chegirmalarni joriy etish orqali iqtisodiyotdagi soliq yuki darajasini optimallashtirishga erishish bo‘lsa, Ikkinchi yo‘nalish sifatida esa soliq imtiyozlari va chegirmalaridan voz kechish orqali soliq bazasini kengaytirishga va soliqqa tortishning umumiy stavkasini pasaytirishga erishish orqali soliq yuki darajasini kamaytirishga erishish tadbirlari hisoblanadi.

Umumiy va yuqori soliq stavkalarini qo‘llagan holda, soliq stavkalarini turkumlash va qator soliq imtiyozlarini, soliqqa tortiladigan daromaddan chegirmalarni joriy etish orqali iqtisodiyotdagi soliq yuki darajasini optimallashtirishda davlatning iqtisodiyotga aralashuv xarajatlari hajmi ko‘payishiga olib keladi. Shuningdek, davlat iqtisodiyotdagi ijtimoiy xarajatlarning asosiy qismini o‘z zimmasiga olishga majbur bo‘ladi. Yuqori darajada soliqqa tortish jarayoni esa bunga imkon yaratadi.

Adabiyotlar sharhi

Ko'p yillardan buyon olimlarning diqqat markazida bo'lgan masalalardan biri bu korxonalar zimmasiga tushishi mumkin bo'lgan, ilmiy asoslangan optimal soliq yuki darajasini aniqlashdir. O'z davrida K. Gok soliq yuki darajasining eng optimal, adolatli holatini aniqlash imkoniyatining murakkabligini ta'kidlab, "Angliya uchun har bir insonga 50 shillingdan soliq og'irligining tushishi hamda og'ir bo'lmagan sharoitda Ostindiya uchun jon boshiga atigi 1 shillingdan belgilanishi ular uchun o'ta darajada og'ir hisoblanadi, yoki Irlandiyaning 6 mln. aholisi to'lashi lozim bo'lgan soliq summasini Shotlandiyaning 2 mln.aholisiga mazkur summani to'lash hech qanday og'irlik hisoblanmaydi"[2] degan fikrlarini bildiradi.

Amalga oshirilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, doimo tahlil mavzusi markazida alohida davlat yoki aniq aholi guruhlari zimmasiga tushayotgan soliq og'irliklari masalalari tadqiq etilgan bo'lib, korxonada miqyosida barcha ichki va tashqi omillarni inobatga olgan holda, soliq yukining optimal ilmiy asoslangan hamda adolatli darajasini aniqlash masalasi yetarlicha o'rganilmagan.

Soliq yuki qadimda "o'nliklardan" boshlanib, o'sish tendensiyasiga egaligini ifoda etmoqda. Ilmiy adabiyotlarda soliq yukini aniqlash bo'yicha keltirilgan fikrlarni tadqiq etarkanmiz, bugungi kunda mazkur ko'rsatkichni aniqlashda K.F.Shmelevning fikrlari diqqatga sazovordir.

Uning fikricha soliq yuki darajasiga boshqa keltirilgan omillardan tashqari qo'yidagi, ya'ni, davlat aholisini asosiy qismining turmush darajasi, aholining o'sish tempi va yosh tarkibi dinamikasi, davlatning iqtisodiy tuzilishi, davlat xarajatlarining xarakterli xususiyatlari, amaldagi soliqqa tortish tizimi kabi qo'shimcha omillar ham bevosita va bilvosita ta'sir ko'rsatadi[3].

F.Shmelevning fikrlariga qo'shimcha qilgan holda, bizningcha, xo'jalik subyek-tining zimmasiga tushayotgan soliq yukining ortishi yoki kamayishiga bugungi zamonaviy shartlarda qo'yidagi omillar ham o'z ta'sirini ko'rsatadi:

- xo'jalik subyektining tashkiliy-huquqiy shakli hamda moliyaviy resurslarining shakllanishi va boshlang'ich kapitalining tashkil topishining o'ziga xos xususiyatlari;
- xo'jalik subyektining davlatni maxsus investitsion va boshqa loyihalarida ishtiroki, soliq kreditlariga egaligi, byudjet ssudalarining mavjudligi, soliqlar bo'yicha to'lovlarni kechiktirishlarning qo'llanilishi kabilardir.

Shu nuqtai nazardan yondashganda har bir xo'jalik subyekti uchun soliq yukining og'irligi individual xarakterga ega bo'lib, uni aniqlashda nafaqat iqtisodiy omillarni balki siyosiy omillarni ham inobatga olish lozimdir. Tadqiqotlarimiz shuni ko'rsatdiki, soliq yukini aniqlash yuzasidan olimlarimiz o'rtasida qo'yidagi yo'nalishlarda bugungi kunda baxs -munozaralar olib borilmoqda[4]. Ya'ni:

- xo'jalik subyekti zimmasiga tushayotgan soliq yukini aniqlashda jismoniy shaxslar daromad solig'ini kiritish lozimmi yoki yo'q;
- hisob kitoblarda egri soliqlarni inobatga olish lozimmi yoki yo'q.

Olimlarning fikricha mazkur soliqlarning og'irligi oxirgi iste'molchi zimmasiga tushadi. Bizning fikrimizcha, esa albatta inobatga olish lozim faqat maxsus hisoblash usuli asosida. Shuni ta'kidlash joizki, ayrim olimlar o'z hisoblash formulalarida QQS bo'yicha soliq chegirmalari mavjudligini inobatga olishmaydi, bu holat esa soliq yuki darajasining ko'tarilishiga olib kelishi mumkin.

1. Soliq yukini aniqlashda xo‘jalik subyekti hisoblagan hamda to‘lagan soliqlar va yig‘imlarni qaysi baza bilan solishtirish lozim, ya’ni iqtisodiy adabiyotlarda bunday ko‘rsatkich sifatida qo‘yidagilar keltiriladi:

– korxonalar erishgan foydasi ko‘rsatkichi. Bizningcha, soliq yuki darajasini aniqlashda nisbatlanadigan ko‘rsatkich sifatida foydani olinishi, masalani to‘la - to‘kis ochishga xizmat qilmaydi, chunki har doim ham soliq to‘lash manbai sifatida foyda maydonga chiqmaydi. Shuningdek, mazkur ko‘rsatkichni qo‘llanilishi soliq yuki darajasini yuqori ayrim hollarda 100 foizga teng bo‘lishiga olib kelishi mumkin;

– qo‘shilgan yoki yangidan yaratilgan qiymat ko‘rsatkichi. Albatta mazkur ko‘rsatkich nisbatan to‘g‘ri kelishi mumkin. Ammo ayrim soliq turlari nisbatan kengroq bazaga ega bo‘lib, mazkur ko‘rsatkichning hajmiga bevosita bog‘liq bo‘lmasligi mumkin.

Yuqoridagi fikr-mulohazalarni, ta’riflarni tadqiq etgan holda soliq yukiga bizning nazarimizda qo‘yidagicha ta’rif berishni maqsadga muvofiq, deb hisoblaymiz.

Soliq yuki - amaldagi soliq qonunchiligidan kelib chiqib, xo‘jalik yurituvchi subyekt tomonidan soliq yuki aniqlanayotgan hisobot davrida hisoblangan va to‘langan barcha soliqlar va boshqa majburiy to‘lovlar, yig‘imlar, byudjetdan tashqari fondlarga ajratmalar hamda xo‘jalik subyekti tomonidan soliq ma’murchiligi xarajatlarining umumiy yig‘indisini, xo‘jalik yurituvchi subyekt faoliyati qaralayotgan hisobot davrida yaratilgan qo‘shilgan qiymatiga nisbati sifatida foizli tarzda aniqlangan ko‘rsatkichdir[5].

Bizningcha, to‘g‘ri va aniq hisoblangan hamda haqiqatda korxonalar zimmasidagi soliqlar og‘irligini ifodalovchi soliq yukini aniqlash muhimdir. Aynan mazkur ko‘rsatkich kelgusida korxonalar faoliyatini rivojlantirish yuzasidan amalga oshiriladigan choratadbirlarning asosi hisoblanadi. Albatta, korxonalar zimmasidagi soliq yukini optimal darajasini aniqlashda yuqorida ta’kidlaganimizdek, korxonalar faoliyatining daromadlilik darajasi, korxonalarda yaratilayotgan qo‘shilgan qiymatning hajmi kabi ko‘rsatkichlarni ham tadqiq etish lozim. Chunki ko‘pgina iqtisodchi olimlarimiz fikricha xo‘jalik yurituvchi subyektlar faoliyatida soliq yukining og‘ir bo‘lishi aksariyat hollarda ular faoliyati davomida yaratilgan qo‘shilgan qiymatning darajasiga bog‘liq deb hisoblab, aksariyati mikrodarajada ya’ni korxonalar miqyosida soliq yukini qo‘shilgan qiymatga nisbatan aniqlashni taklif etishadi, bu ular fikricha soliq yukini haqqoniy darajasini topish imkonini berar ekan.

Tadqiqot metodologiyasi

Ushbu maqola metodologiyasida tahlil va sintez, ilmiy abstraktsiya, umumlashtirish, qiyosiy nazariy talqin usullari qo‘llaniladi. Bundan tashqari, maqolaning ilmiy asosini olimlarning mahalliy va xorijiy ilmiy nashrlardagi tadqiqotlaridan olingan xalqaro ma'lumotlar tashkil etadi.

Muhokamalar va natijalar

Jahon amaliyotida soliq imtiyozlari keng tartibda qo‘llanilib, turli mamlakatlarda ular turlicha tarkibga ega. Rivojlangan davlatlar soliq tizimi amaliyotida foydalaniladigan soliq imtiyozlarining tahlili ayniqsa diqqatga sazovordir. Imtiyozlar avvalo, har bir yirik soliq turiga nisbatan qo‘llanilib, ularning asl maqsadi joriy soliqlarda yaqqolroq ifodalanadi. Soliq imtiyozlarining birinchi navbatda, ishlab chiqarish va tadbirkorlikni umumiy tartibda qo‘llab-quvvatlashga qaratilganligini inobatga oladigan bo‘lsak, ular shuningdek, ayrim ijtimoiy masalalarni hal etishga qaratilganligi bilan ham diqqatga sazovordir.

Xorijiy mamlakatlar soliq tizimi amaliyotida qo‘llaniladigan soliq imtiyozlaridan yana bir turi bu - soliqlardan to‘liq ozod qilish va “soliq ta‘tillari” muddatlarini o‘rnatish bo‘lib, bunday turdagi imtiyozlar Yevropa davlatlarida ko‘proq qo‘llaniladi. Masalan, Fransiyada kompaniyalarning chet elga investitsiya qilishga, yangi tadbirkorlarni rag‘batlantirish uchun soliqlardan vaqtincha bo‘sh bo‘lgan mablag‘larni tashkil qilishlari mumkin.

Finlyandiyada soliqlardan investitsion soliq kreditlarini yetakchi tarmoqlardan biri bo‘lgan kemasozlikni rag‘batlantirish ko‘zda tutilgan. Belgiyada soliqlardan ozod qilishning 10 yillik ta‘tili kichik venchur firmalarini qo‘llab-quvvatlashga qaratilgan[6].

Yuqoridagi solishtirma ma‘lumotlaridan kelib chiqib, jahon amaliyotida soliq imtiyozlarini belgilashning quyidagi o‘ziga xos xususiyatlarini sanab o‘tish mumkin:

- soliq imtiyozlarining individual xarakterga ega bo‘lmasligi;
- soliq imtiyozlarining diskriminatsion xarakterda bo‘lmasligi;
- soliq imtiyozlaridan foydalanishning ixtiyoriyligi;
- soliq imtiyozlarini qo‘llash muddatlarining mavjud emasligidir.

Rivojlangan mamlakatlarda shakllangan bu jihatlar ularning soliq tizimini xususan, soliq imtiyozlari mexanizmining samarali ishlashiga zamin yaratadi. Xorijiy mamlakatlar iqtisodchi olimlarning iqtisodiyotdagi soliq yuki darajasiga ta‘sir ko‘rsatuvchi soliq imtiyozlari to‘g‘risidagi mulohazalarini tadqiq etadigan bo‘lsak, iqtisodchi olim I.Xadarning “The International Lawyer” ilmiy jurnalida ilmiy maqolasi e‘lon qilingan “Xorijiy investitsiyalarni jalb qilishda soliq imtiyozlarining o‘rni: rivojlanayotgan davlatlar misolida” (eng: “The Role of Tax Incentives in Attracting Foreign Investments in Selected Developing Countries”)[7] nomli maqolasida muallif asosiy e‘tiborni soliq imtiyozlarini investitsiya kiritayotgan investorning holatiga va ularni rag‘batlantirish xususiyatlariga qaratgan.

Bunda asosan mahalliy investorlar tomonidan jalb etilayotgan investitsiyalar bilan xorijiy investorlarga iqtisodiy rag‘batlantiruvchi kuch sifatida soliq imtiyozlarining samaradorligi tahlil qilingan va rivojlanayotgan davlatlar o‘rtasida xorijiy investitsiyalarni dastlabki jalb qilish jarayonida olib borilayotgan raqobat doirasida berilayotgan soliq imtiyozlari va rag‘batlarini qanchalik samarali yoki samarasiz tadbir etilayotgan imtiyozlarning byudjet mablag‘larini yo‘qotishlarga olib kelishi, ularni soliq yuki darajasiga ta‘siri yuzasidan mulohazalar keltirilgan.

Agar xorijiy adabiyotlardagi “davlat byudjetida soliq yuki” tushunchasining talqiniga nazar tashlasak, masalan, “Public budgeting systems” nomli qo‘llanmada keltirilishicha, “davlat byudjetining kelib chiqishi, rivojlanishi va isloh qilib borilishi davlat boshqaruvidagi rasmiy shaxslarni o‘z xatti-harakatlari uchun javobgarlik va mas‘uliyatga chaqirishga bo‘lgan intilish bilan va soliq yuki darajasiga bog‘liq”[8] deb qaralishi mumkin.

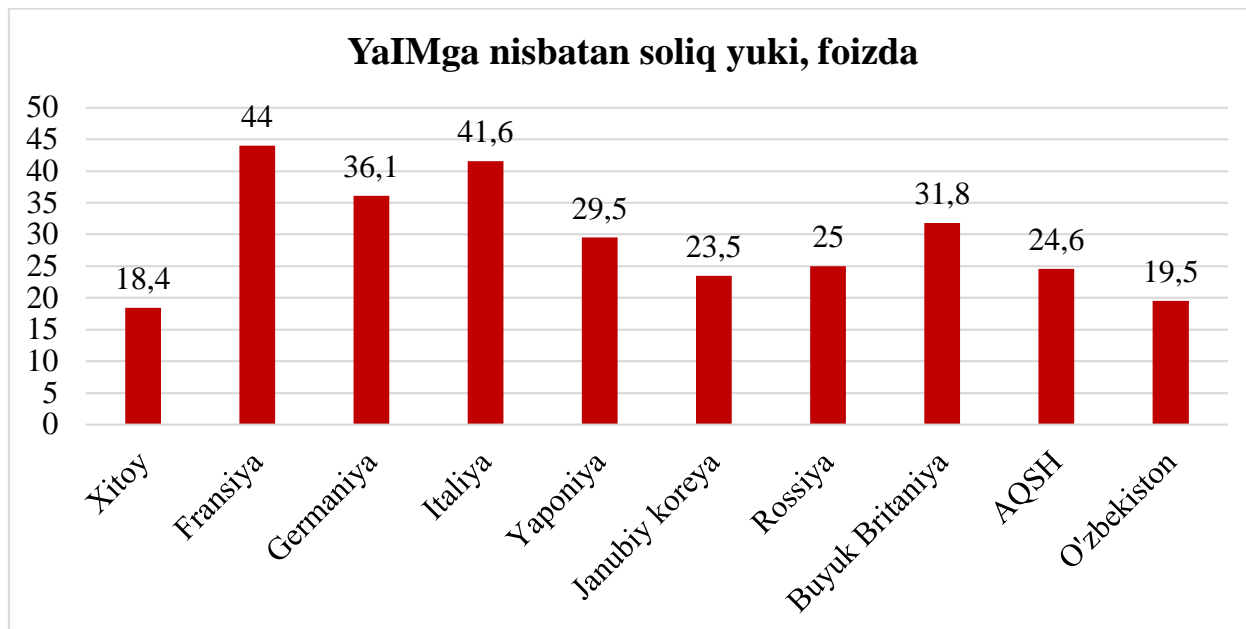
Tahlillar davomida shuni ko‘rish mumkinki, rivojlanayotgan davlatlarda investitsiyalarni jalb qilishdan keyingi jarayonda olib borilayotgan iqtisodiy islohotlar davomida berilayotgan soliq imtiyozlarining murakkab ko‘rinishga ega bo‘lishi yoki ularni tez-tez o‘zgartirib turilishi ham ko‘p hollarda ularning samaradorligini pasayishiga olib keladi. Shuning uchun, investitsion muhitni yaratishda olib borilayotgan islohotlarning samarali va izchil davomiyligi hamda byurokratik to‘siqlar

va ma'muriy buyruqbozlik investorlarning noroziligiga sabab bo'ladi. Shu maqsadda, investorlarning dastlabki faoliyati jarayonida ularga berilgan imtiyozga qo'shimcha tarzda yana va yana imtiyozlar berish emas, balki ularning mazkur muhitga ko'nikma hosil qilishini ta'minlash zarur, deb baholaymiz va fikrimizcha bu soliq yuki darajasini optimallashtirishga ham xizmat qilishi mumkin.

Bu borada Janubiy Koreyada xorijiy investorlarga ko'maklashish maqsadida Hukumat darajasida tashkil etilgan "bir bekat" servis markazini investorlar uchun barcha ma'muriy jarayonlardagi xizmatlarining tashkil etilganligi, Tayvanda maxsus zona tashkil etilgan bo'lib, investorlarga turli xildagi samarasiz soliq imtiyozlarini bermasdan, balki ma'lum bir faoliyat turiga mutanosib ravishda soliq turlaridan tegishli rag'batlantiruvchi imtiyozlarni taqdim etilganligini; Isroilda esa nafaqat xorijiy investorlar uchun, balki mahalliy investorlarning mablag'laridan unumli foydalanish maqsadida, davlatning barcha hududlarida tegishli maxsus zonalar tashkil etilib, mahalliy investorlar tomonidan shu zonalarda sanoat korxonalarini tashkil etilib, ularga faoliyat turidan kelib chiqib turli soliq imtiyozlari taqdim etilganini, buning natijasida xorijiy investorlar uchun tashkil etilgan qulayliklardan samarali foydalanib, faoliyat olib borayotgan korxonalar bilan birgalikda qo'shma korxonalar tashkil etilayotgani, bunday yangi tashkil etilgan qo'shma korxonalar uchun esa Hukumat darajasida yana qo'shimcha soliq imtiyozlari joriy etilib, ularning samarali faoliyat yuritishlariga zamin yaratganligini ta'kidlashimiz va kelgusida esa bu korxonalarining mahalliy bo'linmalari davlatning boshqa hududlariga ham tarqalib, o'z faoliyatlarini kengaytirayotganini e'tirof etishimiz mumkin.

Soliq imtiyozlari tahlil qilingan davlatlarning deyarli barchasida mahalliy investorlarni qo'llab-quvvatlash xorijiy investorlarni qo'llab-quvvatlash darajasida olib borilmaganligi, davlat boshqaruvi organlarining adolatsiz faoliyati hamda korrupsiya natijasida mahalliy investorlarning faoliyati uchun keng imkoniyatlar yaratmaganligi oqibatida, berilayotgan soliq imtiyozlari mahalliy investorlar tomonidan zamonaviy asbob-uskunalarining chetdan olib kelinishi hamda ulardan samarali foydalanishda kutilgan natijalarni bermagan, deb baholaymiz.

Keltirilgan rasm ma'lumotlaridan jahon mamlakatlarning ayrimlarining YaIMga nisbatan soliq yuki ko'rsatkichlarini ko'rishimiz mumkin. Ushbu ko'rsatkichlarni uch bosqichga bo'lib o'rganamiz.

1-rasm. 2022-yilda jahon mamlakatlarida YaIMga nisbatan soliq yuki ko'rsatkichlari[9]

Birinchi bosqichda Fransiyada, soliq yuki eng yuqori bo'lib 44 foizni, Italiyada 41,6 foizni, ikkinchi bosqichda Germaniyada 36,1 foizni, Rossiya 25 foizni, Buyuk Britaniya 31,8 foizni, Yaponiyada 29,5 foizni, 36,7 foizgacha bo'lgan oraliqni tashkil etgan, uchinchi bosqichda AQSHda 24,6 foizni, Janubiy Kareyada 23,5 foizni, O'zbekistonda soliq yuki 19,5 foizni, soliq yuki eng past Xitoyni keltirishimiz mumkin keltirilgan ma'lumotlardan soliq yuki 18,4 foizni tashkil etgan.

Xulosa. Soliq to'lovchilar o'rtasida soliq yukining to'g'ri taqsimlanishini yo'lga qo'yish maqsadida soliqlar va ularga tenglashtirilgan to'lovlarning darajasi korxonalarining daromad olish darajasiga nisbatan belgilanmagan. Bundan tashqari barcha soliq xizmati organlar o'z e'tiborini tekshirish oson bo'lgan soliq to'lovchilarga qaratgan, ya'ni, mikrofirma va kichik biznes korxonalariga, bunday holda esa soliq to'lovchilarning asosiy qismi katta korxonalar va boshqalar qonuniy yo'lda ham noqonuniy yo'lda ham soliq to'lovlaridan qochib ketish imkoniyati paydo bo'ladi, bir xil daromadlarni bir xil soliqqa tortish tamoyili ham bizning Respublikamizda hozirgi kunda to'liq amal qilayotganini ta'kidlash mumkin.

Masalan, xo'jalik yurituvchi subyektlarning asosiy fondlari va boshqa mol-mulklarini sotishdan olingan daromad turlicha aniqlanmoqda. Mazkur daromad savdo va umumiy ovqatlanish korxonalarida uning qoldiq qiymati bilan sotish o'rtasida farq sifatida aniqlanadi. Ta'minot va sotuv korxonalarida esa asosiy fondlar va boshqa mol-mulklarni sotishdan olingan tushum soliq ob'yekti hisoblanadi. Demak, bu holatda mazkur korxonalar ushbu mulklar realizatsiyasidan daromad ko'rish ko'rmasligidan qat'iy nazar olingan tushumdan soliq to'lashi shartdir. Bu tartibni bekor qilish iqtisodiyot tarmoqlarida soliq yukining pasayishiga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati

1. Sagdillayeva, Z. A. (2023). BUSINESS ANALYSIS IS A NEW DIRECTION OF ANALYTICAL WORK. *Intent Research Scientific Journal*, 2(6), 93-104.

2. Asanalievna, S. Z. (2022). ASSESSMENT OF THE FINANCIAL STABILITY OF THE ENTERPRISE. *湖南大学学报 (自然科学版)*, 49(10). Retrieved from <https://johuns.net/index.php/publishing/454.pdf>
3. Yuldasheva Umida Asanaliyevna. (2023). TAX POTENTIAL AS AN INDICATOR OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF THE REGION. *European Journal of Emerging Technology and Discoveries*, 1(8), 41–45. Retrieved from <https://europeanscience.org/index.php/1/article/view/305>
4. Yuldasheva Umida Asanaliyevna. (2023). THEORETICAL APPROACHES TO THE CONCEPT OF "TAX POTENTIAL" AND METHODS OF ITS ASSESSMENT. *European Journal of Emerging Technology and Discoveries*, 1(8), 21–25. Retrieved from <https://europeanscience.org/index.php/1/article/view/302>
5. Tulaev, M. (2021). МҲХС БҲЙИЧА МОЛИЯВИЙ ҲИСОБОТ: ТАЙЁРЛАШ ВА АВТОМАТЛАШТИРИШ. *Архив научных исследований*.
6. Tulaev, M. (2019). Финансовая отчетность: на пути соответствия национальным и международным стандартам. *Архив научных исследований*, 1(1). извлечено от <https://ejournal.tsue.uz/index.php/archive/article/view/723>
7. Tulayev M., Axmedov A. (2023). Balansning tarkibiy tuzilishi va unga ta'sir etuvchi omillar. *YASHIL IQTISODIYOT VA TARAQQIYOT*, 8, 71-77
8. Ibragimov G. (2022). Digitalization of the economy of Uzbekistan: experience and prospects. *International Journal of Research in Economics and Social Sciences (IJRESS)*, 12(05), 102-109. Retrieved from <https://euroasiapub.org/wp-content/uploads/IJRESS10-May2022.pdf>
9. Ibragimov, G., & Yakubov, U. (2015). Agricultural Development in Uzbekistan. *SCIENTIFIC ENQUIRY IN THE CONTEMPORARY WORLD: THEORETICAL BASICS AND INNOVATIVE APPROACH*, 74. Retrieved from https://bmpubgroup.com/assets/1_26_4_1.pdf#page=75
10. Тулаев Мирзакул Саламович. (2023). КОРХОНАЛАРНИНГ МОЛИЯВИЙ ФАОЛИЯТИНИ ТАШҚИ АУДИТОРЛАР ТОМОНИДАН ТЕКШИРИШ МАСАЛАЛАРИ . *World Scientific Research Journal*, 16(1), 252–258. Retrieved from <http://wsrjournal.com/index.php/wsrj/article/view/2724>
11. Султанов Махмуд Ахмедович. (2023). ИНВЕСТИЦИЯ ФОНДЛАРИДА ДИВИДЕНД СИЁСАТИ ВА УНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ ЙЎЛЛАРИ. *World Scientific Research Journal*, 16(1), 163–169. Retrieved from <http://wsrjournal.com/index.php/wsrj/article/view/2714>
12. Ибрагимов, Г. А. (2023). ЦИФРОВИЗАЦИЯ ЭКОНОМИКИ И ВОПРОСЫ БЕЗОПАСНОСТИ. *Gospodarka i Innowacje.*, 68-73.
13. Ibragimov, G. A. (2021). Business Analysis In The Digital Economy. *Turkish Online Journal of Qualitative Inquiry*, 12(7), 4543–4549.
14. Қурбонов Муҳиддин Абдуллаевич. (2023). ХУФИЁНА ИҚТИСОДИЁТ ШАРОИТИДА НАЗОРАТ ОРГАНЛАРИ ФАОЛИЯТИНИ ЯНАДА ТАКОМИЛЛАШТИРИШ. *World Scientific Research Journal*, 21(1), 221–231. Retrieved from <http://www.wsrjournal.com/index.php/wsrj/article/view/2880>
15. Қурбонов Муҳиддин Абдуллаевич. (2023). ХУФИЁНА ИҚТИСОДИЁТ ШАРОИТИДА ДАВЛАТ МОЛИЯВИЙ НАЗОРАТИ ВА УНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ ЙЎНАЛИШЛАРИ. *World Scientific Research Journal*, 21(1), 248–259. Retrieved from <http://www.wsrjournal.com/index.php/wsrj/article/view/2882>
16. Ibragimov G. (2022). Introduction of digital solutions to the economy of Uzbekistan: problems and solutions. *International Journal of Research in IT and Management (IJRIM)*, 12(9), 34-39. Retrieved from <https://euroasiapub.org/wp-content/uploads/IJRIM2Sep22-Uzb-1.pdf>
17. Ibragimov G. (2022). Keeping records of imported goods while improving customs administration in Uzbekistan. *International Journal of Research in Finance and Marketing*

- (IJRFM), 12(11), 30-34. Retrieved from <https://euroasiapub.org/wp-content/uploads/IJRFM3Nov22-Uzb.pdf>
18. Қличев, Б. (2021). Хўжалик юритувчи субъектларда ишбилармонлик фаоллиги таҳлили. Актуар молия ва бухгалтерия ҳисоби, 1 (3)-сон, 1-9. Retrieved from <https://finance.tsue.uz/wp-content/uploads/2021/06/4.-Қличев-Б.pdf>
 19. Қличев, Б. (2021). Инновацион фаолиятда асосий воситалар таҳлилини ташкил этиш масалалари. Инновацион иқтисодиёт: муаммолар, таҳлил ва ривожланиш истиқболлари. Қарши, Ўзбекистон. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10531216>
 20. Sultanov, M. (2023). Features of Dividend Allocation and Taxation in Investment Funds of Uzbekistan. *Asian Journal of Technology & Management Research (AJTMR)* ISSN, 2249(0892).
 21. Қличев, Б. (2021, сентябрь 30). Меҳнат мотивациясида моддий рағбатлантириш таҳлили. Молия-банк тизимида илм-фан, таълимнинг инновацион инфратузилмасини шакллантириш ва ривожлантиришда тошкент молия институтининг ўрни. Конференция материаллари тўплами, Тошкент, Ўзбекистон. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10531256>
 22. Klichev, B. (2014). Бошқарув ҳисобида баҳо шакллантиришни такомиллаштириш масалалари. Молия, 2014(5), 10–15. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10522860>
 23. Қличев, Б. (2022). Истеъмолчи манфаатлари асосида маҳсулотга баҳо шакллантириш масалалари таҳлили. *Iqtisodiyot: tahlillar va prognozlar*, 4 (20)-сон, 170-175.
 24. Қличев Бахтиёр Пардаевич. (2023). ОПЕРАЦИОН ФАОЛИЯТ НАТИЖАЛАРИНИ ИФОДАЛОВЧИ КЎРСАТКИЧЛАР ТАҲЛИЛИ. *World Scientific Research Journal*, 21(1), 182–188. Retrieved from <http://www.wsrjournal.com/index.php/wsrj/article/view/2876>
 25. Қличев, Б. (2021, ноябрь 19). Ички аудит хизмати фаолиятида иқтисодий таҳлилни такомиллаштириш масалалари. Рақамли иқтисодиёт шароитида солиқ маъмуриятчилиги ва халқаро солиққа тортиш механизмини такомиллаштириш. Халқаро конференция материаллари тўплами. Тошкент, Ўзбекистон. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10531234>
 26. М.Ю.Рахимов. (2023). МОЛИЯВИЙ ҲИСОБОТ ТАҲЛИЛИ: МУАММО ВА ЕЧИМЛАР. *World Scientific Research Journal*, 21(1), 211–220. Retrieved from <http://www.wsrjournal.com/index.php/wsrj/article/view/2879>
 27. Курбонов, М. (2020). Зарубежный опыт эффективного использования финансовых ресурсов государственных целевых фондов. *Экономика И Образование*, 1(5), 163–166. извлечено от https://inlibrary.uz/index.php/economy_education/article/view/4823
 28. Pardayevich, K. V. (2023). Analysis of the Maximum Volume of Production in Cement Production Enterprises in Uzbekistan. *International Journal on Economics, Finance and Sustainable Development*, 5(6), 1-8. Retrieved from <https://journals.researchparks.org/index.php/IJEFSD/article/view/4460>
 29. Қурбонов Мухиддин Абдуллаевич. (2023). ХУФИЁНА ИҚТИСОДИЁТДА ЭКСПОРТ-ИМПОРТНИ СОЛИҚҚА ТОРТИШ ТАРТИБИ. *World Scientific Research Journal*, 21(1), 176–181. Retrieved from <http://www.wsrjournal.com/index.php/wsrj/article/view/2875>
 30. Пардаев Файзулла Гаффарович, & Мухиддин Абдуллаевич Курбонов. (2023). ИСТИҚБОЛДА ҚЎШИЛГАН ҚИЙМАТ СОЛИҒИ ҲИСОБИНИ ЮРИТИШДА АВТОМАТЛАШТИРИЛГАН ДАШБОРДЛАРДАН САМАРАЛИ ФОЙДАЛАНИШ. *World Scientific Research Journal*, 21(1), 189–196. Retrieved from <http://www.wsrjournal.com/index.php/wsrj/article/view/2877>
 31. Қурбонов Мухиддин Абдуллаевич. (2023). ХУФИЁНА ИҚТИСОДИЁТ ШАРОИТИДА БЮДЖЕТ НАЗОРАТИНИНГ ТИЗИМИ ТАҲЛИЛИ. *World Scientific Research Journal*, 21(1), 197–210. Retrieved from <http://www.wsrjournal.com/index.php/wsrj/article/view/2878>

32. Gayratjon Ibragimov Artikovich. (2022). GLOBAL DIGITALIZATION AND THE PLACE OF UZBEKISTAN. IV ФОРУМ «ЭКОНОМИКА В МЕНЯЮЩЕМСЯ МИРЕ» 2022 май КАЗАНЬ-ТАШКЕНТ), Казань-Ташкент. <https://doi.org/10.5281/zenodo.6627529>
33. Нурманов, У. А. (2022). ИҚТИСОДИЁТНИ ГЛОБАЛЛАШУ ШАРОИТИДА ЖОРИЙ АКТИВЛАР ТАҲЛИЛИНИНГ НАЗАРИЙ-УСЛУБИЙ АСОСЛАРИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ. "Экономика и туризм" международный научно-инновационной журнал, 4(6). Retrieved from <http://interjournal.uz/index.php/journals/article/view/82>
34. Нурманов, У. А. (2022). ХЎЖАЛИК СУБЪЕКТЛАРИДА ЖОРИЙ АКТИВЛАР ВА УЛАРНИНГ ТАҲЛИЛИЙ КЎРСАТКИЧЛАРИ. Журнал Инновации в Экономике, 5(2). Retrieved from <https://tadqiqot.uz/index.php/economy/article/view/4757>
35. Рахимов М.Ю. Иқтисодиёт субъектлари молиявий ҳолатининг таҳлили. Ўқув кўлланма.-Т.; "Iqtisod-Moliya", 2013. -390 б.
36. Мухиддин Абдуллаевич Қурбонов, & Эргашев Уйғун Жабборович. (2023). КАМЕРАЛ СОЛИҚ ТЕКШИРУВИДА ИНСОН ОМИЛИНИ КАМАЙТИРИШДА СМАРТ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДАН ФОЙДАЛАНИШ ИСТИҚБОЛЛАРИ. World Scientific Research Journal, 21(1), 260–268. Retrieved from <http://www.wsrjournal.com/index.php/wsrj/article/view/2883>
37. Қурбонов Мухиддин Абдуллаевич. (2023). ХУФИЁНА ИҚТИСОДИЁТНИ КАМАЙТИРИШДА ЭКСПОРТ-ИМПОРТ ОПЕРАЦИЯЛАРИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ ЙЎЛЛАРИ. World Scientific Research Journal, 21(1), 269–275. Retrieved from <http://www.wsrjournal.com/index.php/wsrj/article/view/2884>
38. Қурбонов Мухиддин Абдуллаевич. (2023). ХУФИЁНА ИҚТИСОДИЁТГА КУРАШИШ ЖАРАЁНИДА БЮДЖЕТ ИНТИЗОМИНИ МУСТАҲКАМЛАШНИНГ ЗАРУРЛИГИ. World Scientific Research Journal, 21(1), 153–165. Retrieved from <http://www.wsrjournal.com/index.php/wsrj/article/view/2873>
39. Tulaev, M. (2020). Учет корпоративных облигаций. *Архив научных исследований*, 1(25). извлечено от <https://ejournal.tsue.uz/index.php/archive/article/view/2783>
40. Samadova Nargiza Rasulovna. (2022). ANALYSIS OF INDICATORS REPRESENTING THE ECONOMIC POTENTIAL OF ECONOMIC ENTITIES AND ITS DISTINCTIVE FEATURES. *European Journal of Research Development and Sustainability*, 3(11), 108-111. Retrieved from <https://www.scholarzest.com/index.php/ejrds/article/view/2960>
41. Nargiza Samadova. (2023). INFORMATION SOURCES OF ECONOMIC COMPETENCE ANALYSIS OF ECONOMIC SUBJECTS AND THEIR CLASSIFICATION. *Academia Repository*, 4(12), 278–283. Retrieved from <https://academiarepo.org/index.php/1/article/view/290>
42. Ibragimov G. (2023). Problems of training financial analysts in the republic of Uzbekistan. *International Journal of Research in Economics and Social Sciences (IJRESS)*, 13(06), 108-115. Retrieved from <https://euroasiapub.org/wp-content/uploads/IJRESS11June23-Uzb.pdf>
- ulayev M. (2023). Moliyaviy hisobotning halqaro standartlari bo'yicha moliyaviy hisobot: tayyorlash va avtomatlashtirish. *YASHIL IQTISODIYOT VA TARAQQIYOT*, 6, 134 -138.
44. Yakubov U. (2021). IMPROVEMENT OF ACCOUNTING AND METHODOLOGY IN ORGANIZATION OF JOINT VENTURES. *Эконмока и бизнес: теория и практика*. 4-2 (74). ISSN 2411 0450.
- akubov U. (2022). MODELING THE ANALYSIS OF FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY. *Web of scientist: International scientific research journal* ISSN: 2776-0979, Volume 3, Issue 2
46. Yakubov Ulugbek. (2023). ISSUES OF ASSESSING THE JOINT ACTIVITY OF BUSINESS ENTITIES. *American Journal of Interdisciplinary Research and Development*, 14, 57–61. Retrieved from <https://ajird.journalspark.org/index.php/ajird/article/view/557>.
- кубов, У. (2023). КОРХОНАНИНГ ТАШҚИ ИҚТИСОДИЙ ФАОЛИЯТИНИ

- КОМПЛЕКС ТАҲЛИЛИ. *Евразийский журнал права, финансов и прикладных наук*, 3(4), 132–139. извлечено от <https://in-academy.uz/index.php/EJLFAS/article/view/12603>.
48. Файзиев, Ф. А. (2023). ЎЗБЕКИСТОНДА ЎЗИНИ ЎЗИ БАНД ҚИЛИШ: РИВОЖЛАНИШ ИСТИҚБОЛЛАРИ ВА СОЛИҚ ТИЗИМИДАГИ ЎРНИ. *Gospodarka i Innowacje.*, 42, 426-434. https://gospodarkainnowacje.pl/index.php/issue_view_32/article/view/2099
49. Файзиев Фаррух Абдуллахожаевич. (2023). КЎЧМАС МУЛКНИ СОЛИҚҚА ТОРТИШНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ. *World Scientific Research Journal*, 21(1), 232–247. Retrieved from <http://www.wsrjournal.com/index.php/wsrj/article/view/2881>